

Een waterkuil of -put van de Michelsbergcultuur te Menen (West-Vlaanderen, België)

Arne VERBRUGGE, Wouter DHAENZE, Philippe CROMBÉ, Joris SERGANT,
Koen DEFORCE & Mark VAN STRYDONCK

Abstract

Recent excavations of a Roman site at Menen (West Flanders, Belgium) revealed a pit structure which can be interpreted as a water pit or well. Based on a ^{14}C date on hazel charcoal and on the associated flint-tempered pottery (a bottle and a beaker) this unique feature can be attributed to the early Michelsberg Culture.

Keywords: Menen, Prov. of West-Vlaanderen (B), Middle Neolithic, well, Michelsberg Culture.

1. Inleiding

Naar aanleiding van de uitbreiding van het industrieterrein Menen - Oost werden aan de Kortewaagstraat gedurende 2006-2007 opgravingen uitgevoerd door het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (Dhaeze & Verbrugge, 2007). Het plangebied wordt omsloten door de A19 in het noorden, de Bruggestraat in het westen, de N32 in het oosten en de Krommebeek in het zuiden. Het gebied behoort tot de Vlake van de Leie. Dit gebied, dat gemiddeld 20 m boven de zeespiegel ligt, wordt gekenmerkt door een vrij vlak landschap met enkele west-oost georiënteerde, langgerekte ruggen en vlakke depressies. Het centrale deel van het plangebied

wordt gevormd door een dergelijke west-oost georiënteerde rug. In het zuidelijke deel van het plangebied helt deze rug af naar de vallei van de Krommebeek. Het hoogteverschil tussen de Krommebeek en het hoogste punt van deze rug bedraagt ca. 4,5 m. Het noordelijke deel van het plangebied wordt gevormd door een vlakke, zeer natte depressie.

De site is gelegen op een droge zandleemrug (ca. 22 m TAW) die parallel loopt met de Krommebeek. De Krommebeek is één van de zijbeken van de Geluwebeek, die op haar beurt een zijbeek van de Leie is. De afsplitsing van de Krommebeek ligt op ongeveer 1550 m van de Leie. De desbetreffende structuur ligt op ca. 2175 m van de monding van de Geluwebeek in de Leie.

Fig. 1 — Menen - Oost: topografische kaart met aanduiding van het plangebied.

De opgravingen leverden vooral sporen op uit de Gallo-Romeinse periode, maar ook enkele getuigenissen van oudere bewoning, waaronder een neolithische structuur en honderden vuurstenen artefacten verzameld aan het oppervlak en uit recentere archeologische sporen. Op grond van het geassocieerde aardewerk en een koolstofdatering kan deze structuur toegeschreven worden aan de Michelsbergcultuur. Tijdens de opgravingen werden geen andere sporen aangetroffen die met zekerheid tot dezelfde periode kunnen worden toegeschreven. Wel loopt er door de structuur een greppel waarvan de relatie met de kuil voorlopig niet duidelijk is. Er was geen duidelijke oversnijding te zien van de greppel met de kuil. Deze greppel wordt op een bepaalde plaats oversneden door een Romeinse gracht en kan eveneens in de proefsleuven en andere opgravingsvlakken verder gevolgd worden, waar hij oversneden wordt door Romeinse kuilen. Het is momenteel niet duidelijk of de greppel in relatie staat met de neolithische structuur of jonger is. In de onmiddellijke omgeving van de kuil liggen een aantal vermoedelijk natuurlijke sporen (boomkuilen).

2. Beschrijving van de kuil

In grondplan tekent de kuil (figs 2-4) zich cirkelvormig af met een diameter van ca. 3,65 m. In diepte reikt hij tot minimum 1,36 m onder het afgegraven vlak (21,73 m TAW). De vulling is tweeledig (figs 3-5). Centraal bevindt zich een min of meer vierhoekige structuur (diameter ca. 1.5 m) gevuld met licht humeuze, homogeen bruingrijze zandleem voorzien van een drietal houtskoolen (fig. 3, lagen b, c en e); in diepte

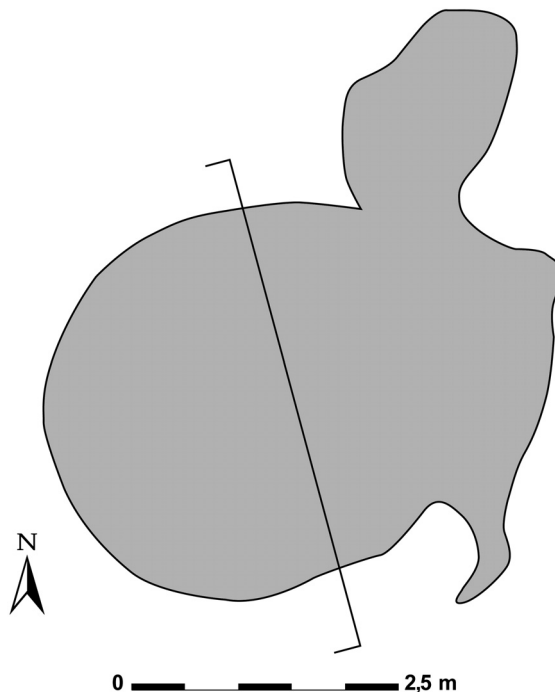

Fig. 2 — Menen - Oost: plattegrond van de kuil met aanduiding van de doorsnede. De westelijke uitstulpingen zijn wellicht veroorzaakt door boomvallen.

verloopt dit centrale deel trechtervormig met een afgeronde bodem. De twee onderste houtskoolen (lagen c en e) bevatten verschillende scherven van silexverschraald aardewerk en twee lithische artefacten. Dit centrale gedeelte wordt omgeven door een tweede vulling bestaande uit concentrische banden van oranje-

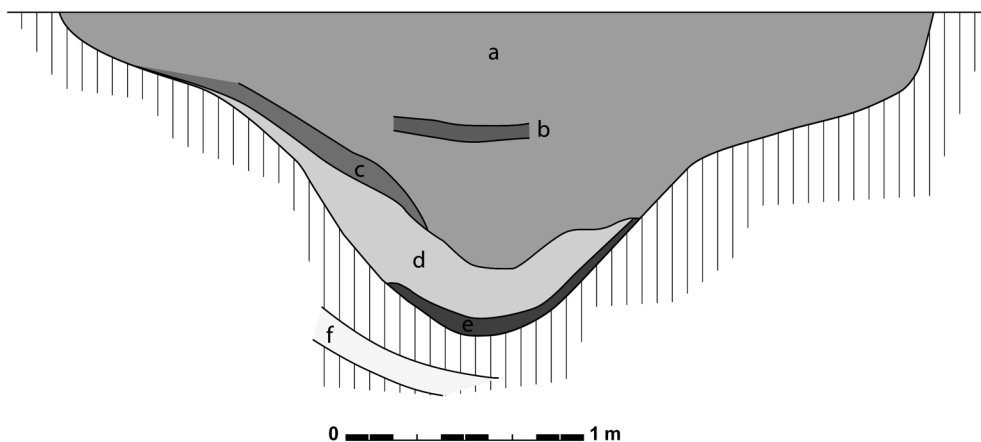

Fig. 3 — Menen - Oost: doorsnede doorheen de neolithische kuil.

a. Homogene bruingrijze vulling, met bleekgrijze vlekken, sporadisch brokjes houtskool; b. Lens met veel houtskoolbrokjes; c. Heterogene lens: donkerder als laag a, meer houtskoolbrokjes; d. Substraatachtige vulling: bruin-geelbruin-witgrijs; e. Donkere tot zwarte humeuze band, bevat aardewerk en houtskoolbrokjes; f. Substraat, maar met houtskoolbrokjes (natuurlijk?).

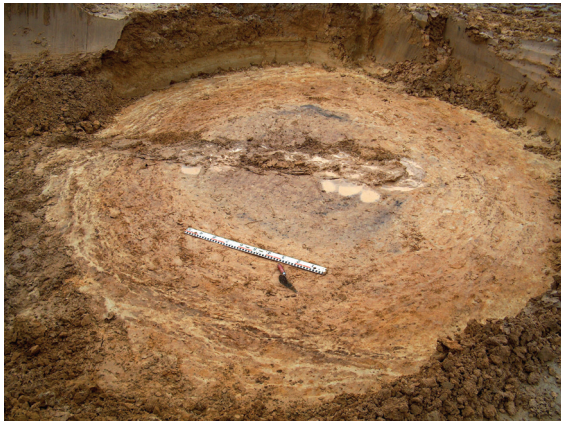

Fig. 4 — Menen - Oost: foto van de kuil met tweeledige vulling tijdens de machinale afgraving.

bruine, plaatselijk uitgeloozd zandleem; uit deze buitenste vullingslagen zijn geen archeologische vondsten geborgen.

Op grond van de vulling en het profiel kan deze structuur geïnterpreteerd worden als een waterkuil of misschien zelfs als een waterput. De buitenste vulling maakt vermoedelijk deel uit van een aanlegtrechter, opgevuld met origineel teruggeworpen moederbodem-materiaal. De centrale hoekige vulling is dan de eigenlijke

waterput of -kuil, waarin archeologisch materiaal via dumping of door inklinking is terechtgekomen. De mogelijkheid bestaat dat de structuur nog onder het opgravingsvlak doorloopt, maar hiervoor is aanvullend terreinonderzoek nodig. Mogelijk behoort laag f (fig. 3) ook nog tot de centrale vulling.

3. Archeologische vondsten

Uit deze structuur werd een kleine hoeveelheid aardewerkfragmenten verzameld. Na reconstructie blijken ze te behoren tot twee individuen, die technisch zeer gelijkaardig gevormd zijn. Beide recipiënten zijn intens verschaald met verbrijzeld vuursteen en fijn plantaardig materiaal; chamotte lijkt slechts beperkt toegevoegd (determinatie W. De Clercq, UGent). Beide zijn overwegend oxiderend en hard gebakken. De wanden zijn betrekkelijk zorgvuldig en egaal geëffend.

Het eerste recipiënt (fig. 6:1) betreft een fles-vormige pot (type 3, volgens Vanmontfort, 2004), waarvan nagenoeg de volledige rand met een deel van de wand bewaard is. De diameter bedraagt ca. 10 cm. Het tweede individu (fig. 6:2) is een groot randfragment van een beker (diameter ca. 22 cm) met een lichte knik

Fig. 5 — Menen - Oost: foto van de doorsnede van de kuil.

ter hoogte van de schouder. Typologisch kan deze beker bijgebracht worden onder type 8 volgens de classificatie van B. Vanmontfort (2004).

Samen met dit aardewerk zijn twee vuurstenen artefacten gevonden. Een eerste artefact is een afslagfragment (56 x 29 mm) vervaardigd in donker-grijze, matig grofkorrelige vuursteen. Een tweede vondst betreft een geretoucheerde afslag (41 x 35 mm) in matig fijnkorrelige bruingrijze vuursteen. Beide vuursteensoorten lijken niet van lokaal/regionale herkomst; een herkomst uit meer zuidelijk gelegen krijtregio's is meer dan waarschijnlijk.

4. Koolstofdatering

Een houtskoolfragment uit de onderste houtskool-

laag (fig. 3, laag e) werd voor datering ingediend. Voorafgaand werden de fragmenten op soort gede-termineerd. Alle fragmenten bleken afkomstig van hazelaar (*coryllus avellana*). De ^{14}C -datering leverde een ouderdom op van (KIA-38937) 5300±35BP (fig. 7).

5. Interpretatie

De hierboven beschreven structuur kan op basis van het aardewerk en de ^{14}C -datering gedateerd worden in het Midden-Neolithicum; bovendien is een attributie aan de Michelsbergcultuur evident. De ^{14}C -datering geeft aan dat de structuur in de oude fase van deze cultuur (voor 4000 cal BC) is aangelegd; immers de datering sluit perfect aan bij de oudste Michelsbergdateringen in België en Noord-Frankrijk (Crombé & Vanmontfort,

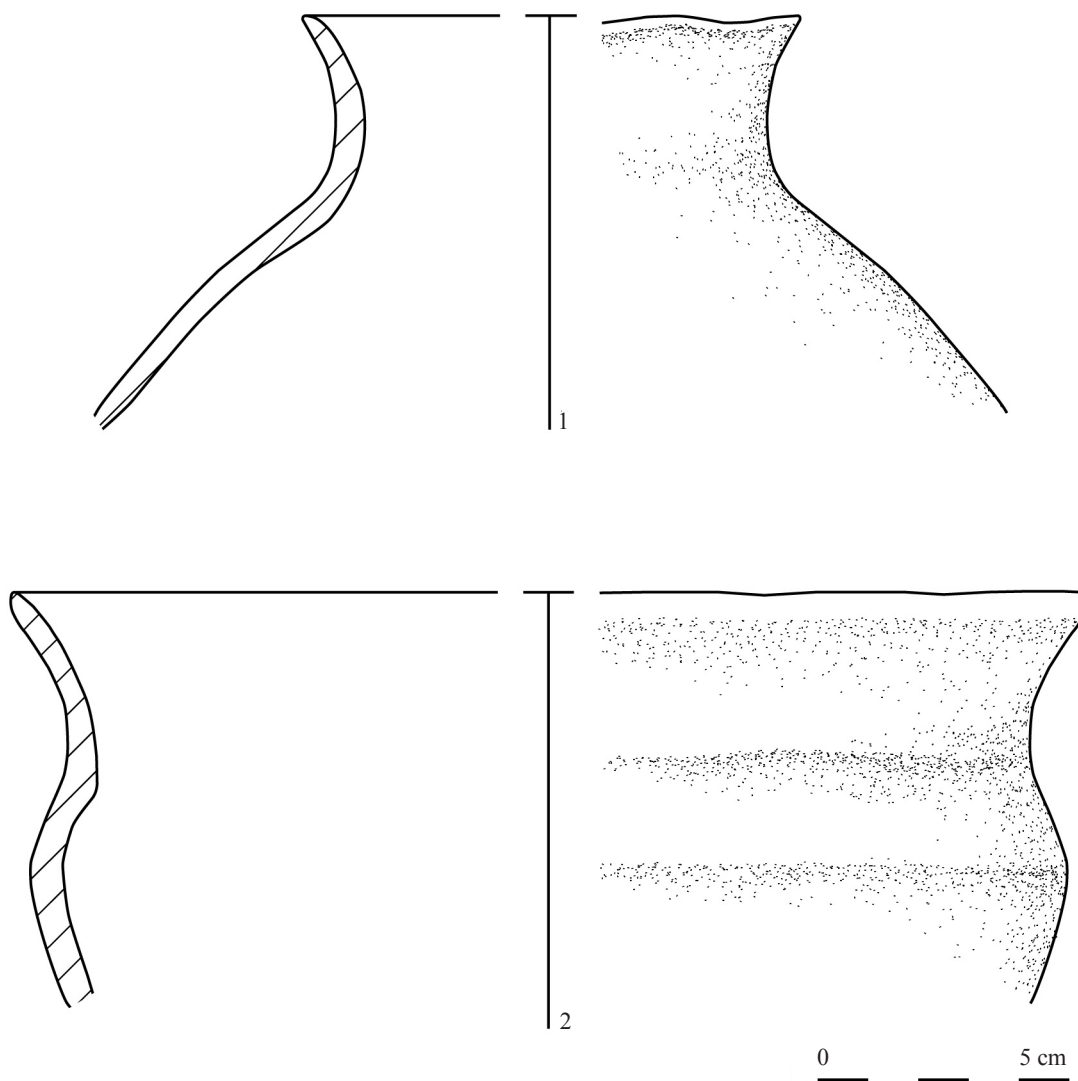

Fig. 6 — Menen - Oost: Michelsbergaardewerk uit de twee onderste houtskoollagen.

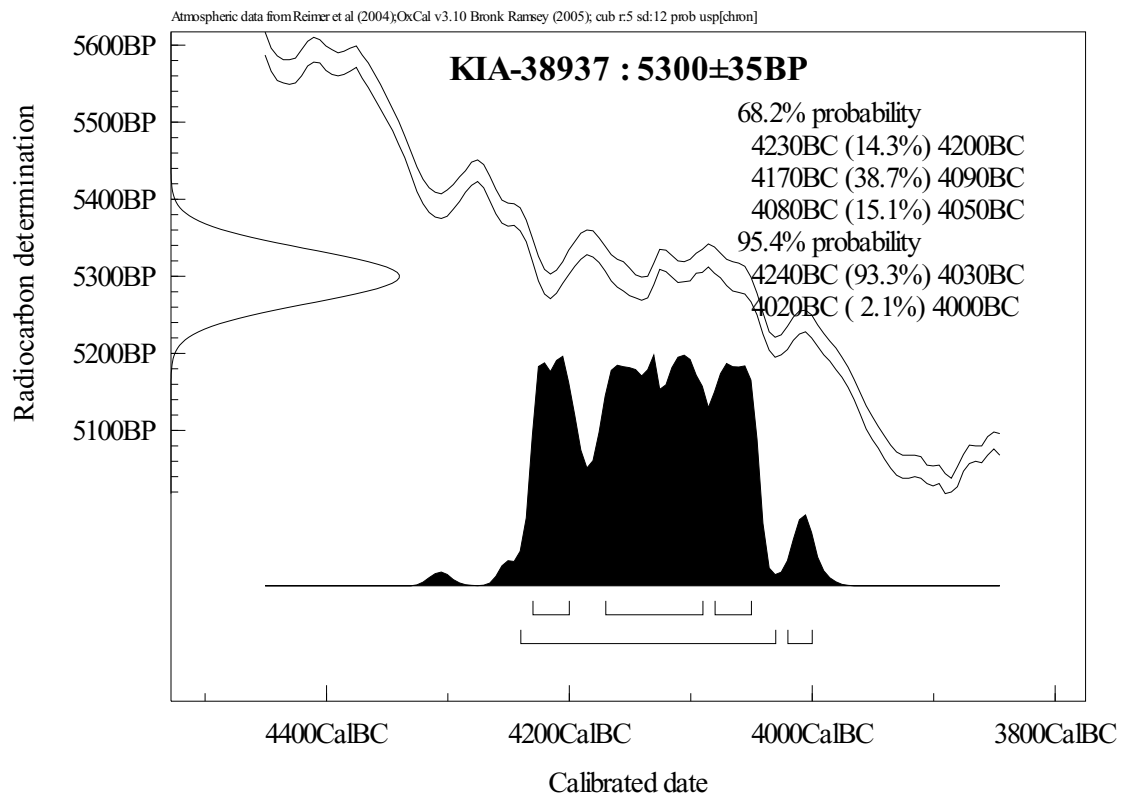

Fig. 7 — Menen - Oost: calibratie van de radiokoolstofdatering afkomstig uit laag.

2007; Vanmontfort, Collet & Crombé, 2008).

De vondst van een middenneolithische waterkuil of -put is uniek niet alleen voor Vlaanderen, maar tevens voor België en de ons omringende landen. Enkel in Nederland, op de middenneolithische site van Schipluiden (Hamburg & Louwe Kooijmans, 2005-2006: 42-46), zijn verschillende waterkuilen, weliswaar zonder aanlegtrechter, aangetroffen. Ze dateren uit de periode van 3630-3380 cal BC en zijn dus iets jonger dan de structuur van Menen. Reeds voor de komst Michelsbergcultuur werden in onze regio's waterputten aangelegd. In Haspengouw zijn op verschillende Bandkeramische nederzettingen, w.o. Darion, Oleye en Hollogne (Jadin & Cahen, 2003: 294-302), waterputten aangetroffen.

De waterput van Hollogne - Douze Bonniers reikte tot minimum 7 m diep via een verticale schacht die in het bovenste gedeelte overging in een trechtervormige opening. De structuur opgegraven te Menen lijkt zeer goed op de bovenste vulling van de waterput van Hollogne. Het lijkt dan ook niet uitgesloten dat er onder de opgegraven kuil van Menen nog resten van een verticale schacht aanwezig zijn die toebehoren aan een waterput. Indien mogelijk zal dit in het veld gecontroleerd worden.

Bibliografie

CROMBÉ P. & VANMONTFORT B., 2007. The neolithisation of the Scheldt basin in western Belgium. In : A. WHITTLE & V. CUMMINGS (eds), *Proceedings of the conference "Going Over: the Mesolithic-Neolithic Transition in North-west Europe"*, Cardiff, 16-18 May 2005, Proceedings of the British Academy Press, 144: 261-283.

DHAEZE W. & VERBRUGGE A., 2007. *Archeologisch onderzoek langs de Kortewagstraat te Menen (2006-2007) (plangebied Menen - Oost-Uitbreiding)*. VIOE-rapport, Zarren.

HAMBURG T. & LOUWE KOOIJMANS P. L., 2005-2006. Features. In: P. L. LOUWE KOOIJMANS & P. F. B. JONGSTE (eds), *Schipluiden. A Neolithic Settlement on the Dutch North Sea Coast c. 3500 cal BC*: 39-65.

JADIN I. & CAHEN D., 2003. Sites en pagaille sur le haut Geer : Darion, Oleye, Wareme-Longchamp, Hollogne - Douze Bonniers. In: I. JADIN et al., *Trois petits tours et puis s'en vont... La fin de la présence danubienne en Moyenne Belgique*, ERAUL, 109 : 191-315.

VANMONTFORT B., 2004. *Converging Worlds. The Neolithisation of the Scheldt basin during the late fifth and early fourth millennium cal BC*. Unpublished PhD, K;U.Leuven.

VANMONTFORT B., COLLET H. & CROMBÉ P., 2008. Les industries lithiques taillées des IVe et IIIe millénaires dans les bassins de l'Escaut et de la Meuse (Belgique). In: M.-H. DIAS-MEIRINHO, V. LÉA, K. GERNIGON, P. FOUÉRÉ, F. BRIOIS & M. BAILLY (eds), *Les industries lithiques taillées des IVe et IIIe millénaires en Europe occidentale*, BAR Int. Series, 1884: 11-39.

Arne Verbrugge
VIOE, Stadenstraat, 39
BE - 8610 Zarren-Kortemark (België)
Arne.Verbrugge@rwo.vlaanderen.be

Wouter Dhaeze
Stad Oudenburg, Weststraat, 24
BE - 8460 Oudenburg (België)
Wouter.Dhaeze@telenet.be

Koen Deforce
VIOE, Phoenixgebouw
Koning Albert II-laan, 19, bus 5
BE - 1210 Brussel (België)
Koen.Deforce@rwo.vlaanderen.be

Philippe Crombé
Joris Sergeant
Universiteit Gent, Vakgroep Archeologie
Sint-Pietersnieuwstraat, 35
BE - 9000 Gent (België)
Philippe.Crombe@UGent.be
Joris.Sergeant@UGent.be

Mark Van Strydonck
Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium
Jubelpark, 1
BE - 1000 Brussel (België)
Mark.Vanstrydonck@kikirpa.be